

”Så här kan regeringen bromsa arbetslösheten”

Publicerat 2009-12-04 00:50

Professor i nationalekonomi: Det är bättre att sänka allas arbetstid några procent än att några procent av befolkningen förlorar jobbet. I Tyskland och Nederländerna tillämpar man en tillfällig, av staten subventionerad, arbetsdelning. Det har gjort att man där lyckats begränsa ökningen i öppen arbetslöshet med en procentenhet jämfört med mellan två och tre procentenheter för hela euro-området. Kombinerat med yrkesutbildning – delvis utformat som ett lärlingssystem – och sänkta ingångslöner, uppmjukade turordningsregler och åtgärder för att öka rörligheten på bostadsmarknaden kan regeringen öka sysselsättningen och minska gapet mellan dem som har arbete och dem som inte har det, skriver Assar Lindbeck.

Den europeiska arbetsmarknaden är en utpräglad insider–outsider marknad. Insider är de som har fast anställning och relativt låg risk att förlora jobben. Outsider består av dem som inte lyckats få fäste på arbetsmarknaden – framför allt ungdomar, invandrare och ständiga vikarier. Det finns en uppenbar risk att dagens djupa lågkonjunktur kommer att ytterligare öka antalet outsiders i flera europeiska länder, där ökad arbetslöshet ofta biter sig fast under lång tid – så kallad persistens. Vi vet en hel del om de mekanismer som bidrar till sådan persistens, exempelvis förlorad yrkesskicklighet och förlorat självförtroende, men också passivisering under långa perioder av arbetslöshet.

Helt allmänt kan man säga att insider–outsider-problemet skulle minska om det vore möjligt att öka outsiders attraktivitet på arbetsmarknaden. Utbildning och yrkesträning är en okontroversiell metod att uppnå detta. Sänkta ingångslöner för nyanställda, exempelvis yrkesoerfarna ungdomar, är en mer kontroversiell men troligen viktigare metod att öka möjligheterna för outsiders att få jobb. Ur välfärdssynpunkt måste det vara bättre att en tidigare arbetslös får ett jobb till en lön som ligger klart under dagens insider-löner än att fortsätta att vara arbetslös till en hypotetisk lön som ligger högre.

En kombination av kompetensuppbyggnad och sänkta ingångslöner för dagens outsiders är troligen det effektivaste sättet att få fler i arbete – under förutsättning att efterfrågan på varor och tjänster samtidigt hålls uppe genom en lämpligt utformad ekonomisk politik. En påskyndad satsning på lärlingssystem, delvis med statlig finansiering, skulle kunna vara ett viktigt inslag i en sådan strategi. Det är slående att länder med omfattande lärlingsutbildning – med en kombination av skolgång och yrkesutbildning på arbetsplatser – har betydligt lägre ungdomsarbetslöshet än andra länder.

En mer kontroversiell fråga är vad man skall göra åt den så kallade trygghetslagstiftningen. Inom ramen för denna lagstiftning är det framför allt turordningsreglerna som bidrar till att förstärka gapet mellan insider och outsider. Om man vill minska detta gap vore därför en uppluckring av turordningsreglerna en tänkbar metod. Man skulle exempelvis kunna tillåta fler företag, det vill säga också företag med mer än tio anställda, att undanta ett antal personer

från detta regelsystem. Förbättringen för outsiders, inklusive visstidsanställda, skulle naturligtvis i detta fall ske på bekostnad av insider.

Men det finns också metoder att begränsa ökningen av antalet outsiders utan att försämra situationen för fast anställda. Jag syftar på det slag av tillfällig arbetsdelning som i dag förekommer i stor skala i Nederländerna och Tyskland. Detta har underlättats av att staten delvis kompenserar företagen för deras ökade kostnader att hålla kvar arbetskraft som man inte behöver för tillfället. I dessa båda länder har man under den ekonomiska krisen lyckats begränsa ökningen i öppen arbetslöshet till ungefär en procentenhet, mot mellan 2 och 3 procentenheter för hela euro-området (och Sverige). Tanken är naturligtvis att det är bättre ur social synpunkt om allas arbetstid sänks med några procent än att några procent av befolkningen förlorar jobbet helt och hållet.

Som vi vet har parterna i metallindustrin i Sverige ingått ett liknande avtal utan statliga subventioner, med uppenbara välfärdsvinster för de metallarbetare som i annat fall skulle ha förlorat jobbet – en konstruktiv insats av IF Metall. Jag menar att också Sverige bör överväga ett tillfälligt sysselsättningsstöd (exempelvis under en tolv månadersperiod) för företag som genomför tillfällig arbetsdelning i samband med yrkesträning.

Nu är naturligtvis en tillfällig arbetsdelning också förknippad med problem. Ett är att åtgärder av detta slag kan väntas försena den strukturomvandling i näringslivet som ofta påskyndas i samband med lågkonjunkturer. Men frågan är hur stort detta problem är i dagens läge. Det borde finnas ganska gott om arbetskraft för de företag som önskar expandera under lågkonjunkturen, eller under den första fasen av den efterföljande konjunkturuppgången. Poolen av arbetslösa bör räckas ganska långt i en situation då arbetslösheten, som i dag ligger på ungefär 8 procent och mycket väl kan hamna på ungefär 10 procent nästa år om inte nya åtgärder sätts in. Dessutom bör denna nackdel jämföras med de sociala fördelarna att begränsa antalet friställda, och att därmed hålla nere ökningen i antalet outsiders.

Ett argument mot subventionerad arbetsdelning har också varit rädslan för en galopperande statsskuld, som under 1990-talskrisen. Men i dag är den risken inte längre aktuell i Sverige. Påfrestningen på statsfinanserna skulle bli liten, eftersom de offentliga utgifterna för arbetslöshetsunderstöd och socialbidrag samtidigt skulle falla.

Men för att en politik av detta slag verkligen skall lyckas hålla uppe sysselsättningen fordras också att de fackliga organisationerna avstår från att utnyttja subventionerna till att driva upp lönenivån ytterligare. Samma förutsättning gäller för att statens sysselsättningsstöd till kommunerna skall få avsedd effekt. Ökad geografisk rörlighet för arbetskraften är en annan viktig förutsättning för att begränsa den fortsatta ökningen av arbetslösheten. En tillfällig subventionering av flyttkostnader från områden med hög arbetslöshet till andra delar av landet skulle därför också kunna vara ett konstruktivt inslag inom arbetsmarknadspolitiken.

Hysesregleringen, och den därmed skapade bostadsbristen i expanderande orter, har bidragit till att hålla nere rörligheten på arbetsmarknaden, och därmed till att hålla uppe arbetslösheten. Den enda långsiktigt möjliga metoden att komma till rätta med bostadsbristen är att successivt övergå till marknadshyror. (Det vore en fördel om en sådan reform kommer till stånd medan det fortfarande finns några hyreslägenheter kvar i stadskärnorna i expanderande tätorter). Att det visat sig så svårt att avveckla denna socialt och

fördelningspolitiskt tvivelaktiga reglering sammanhänger med att inte bara arbetsmarknaden utan också hyresmarknaden har sina insider, nämligen den majoritet av hyresgäster som har förstahandskontrakt på hyreslägenheter.

Men på kort sikt skulle redan en avveckling av regleringen av andrahandsuthyrningen kunna underlätta rörligheten på arbetsmarknaden för ensamstående, särskilt för ungdomar. För en ensamstående person bör det ofta vara bättre att under något eller några år bo i ett uthyrningsrum i en ort där det finnas jobb än att bo i en ort utan jobb.

Summan av kardemumman är att det finns goda skäl att slå in ett paket med fyra ingredienser med sikte på att dels öka sysselsättningen dels minska gapet mellan insider och outsiders: 1. Yrkesutbildning och sänkta ingångslöner för outsiders, delvis utformat som ett lärlingsystem. 2. Uppmjukade turordningsregler. 3. Tillfälligt subventionerad arbetsdelning i företag som håller kvar arbetskraften och dessutom satsar på yrkesträning. 4. Åtgärder som ökar rörligheten på bostadsmarknaden.

Assar Lindbeck